

Šiomet minimos rašytojo, tautosakininko, kultūros, visuomenės ir politikos veikėjo Vincio Krėvės 125-osios gimimo metinės

Vienas iš paskutinių Vincio Krėvės portretų
Nuotrauka iš LLTI Bibliotekos rankraštyno

Tautosaka Krėvės gyvenime suvaidino didžiulį vaidmenį: ji tapo pagrindiniu jo mokslinių interesų objektu, gaivia poetikos, fabulų, net naujų kūrybos koncepcijų versme. Sunku pasakyti, kaip būtų pakrypęs Krėvės – kūrėjo kelias, jei jis nebūtų pasinėręs į lietuvių folkloro stichiją. Galbūt tame kelyje būtų dominavusi aforistinė kalbėjimo maniera ir abstrakčios moralinės-filosofinės problemos, sprendžiamos orientalinių mitų arba istorinių siužetų rėmuose. O gal Krėvė net būtų nutaręs rašyti lenkiškai ar rusiškai, kaip buvo pradėjęs, nes tų kalbų žodynas tuo metu jam buvo tiesiog parankesnis (labiau išstobulintas) psichologinėms ir moralinėms problemoms analizuoti. (Nenuostabu, kad dar 1912 metais psichologinį etiudą „Nusidėjėlis“ Krėvė prisipažino rašęs „gudiškai“ ir esąs negarantuotas, ar jį pavyks „sulietuvinti“.) Taigi tautosaka yra ne tik viena Krėvės kūrybos versmių, bet iš viso jo *lietuviškos kūrybos svarbiausioji versmė*.*

Albertas Zalatorius

* Albertas Zalatorius. *Vincas Krėvė: Nebaigta monografija*, Vilnius, 2003, p. 352.

AR JAU ĮMINTOS VISOS VINCO KRĖVĖS FOLKLORINĖS VEIKLOS MİSLĖS

VILMA DAUGIRDAITĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Straipsnio objektas – Vinco Krėvės-Mickevičiaus folklorinė veikla.

Darbo tikslas – minint 125-ąsias Vinco Krėvės gimimo metines, priminti kai kuriuos rašytojo folklorinės veiklos aspektus, apžvelgti jo parengtų folkloro rinkinių vertinimą, o kartu pasvarstyti apie galimas jų tyrinėjimų perspektyvas.

Tyrimo metodai – istorinis, apžvalginis.

Žodžiai raktai: Vincas Krėvė, folkloro rinkimas, folkloro rinkiniai, teksto autentiškumas, individualumas.

Įvadinės pastabos

Postūmį permąstyti žymių žmonių palikimą, prisiminti reikšmingiausius jų darbus, atverti mažiau žinomus ar visiškai nežinomus veiklos aspektus paprastai suteikia garbios sukaktys. 125-osios Vinco Krėvės (1882–1954) gimimo metinės ir buvo dingstis peržvelgti jo folklorinę veiklą. Žodinis liaudies paveldas buvo ne tik viena Krėvės kūrybos versmų; gyvenimas jį pastūmėjo ir folklorinio darbo keliu – ne vienus metus darbuotasi renkant ir publikuojant žodinę liaudies kūrybą. Krėvė, kaip niekas kitas, gebėjo susieti literatūrinę ir folklorinę patirtis. Folklorinė rašytojo patirtis, atsinešta iš gimtojo Subartonių kaimo, kai jį tiesiog supo dainų ir naratyvų dar kupinas folkloro pasaulis, o vėliau turtinta užrašinėjant folklorinę medžiagą, lėmė vykusią folklorinio įvaizdžio ar motyvo interpretaciją individualiame kūrinyje, leido subtiliai pasinaudoti žodinės liaudies kūrybos meninėmis priemonėmis. Ir antra vertus – ar ne rašytojo patirtis pirmiausia bus pasireiškusi gabia plunksna laisvai improvizuojant skelbiamus paties užrašytus, o kartais galbūt tik girdėtus folkloro tekstus, dėl savo kitoniškumo nelikusius nepastebėtus ne vienos kartos folkloristų, juos analizavusių ir vertinusių.

Krėvės sąlyčiai su folkloru – tiek per individualią kūrybą, tiek per folklorinę veiklą – aptarinėti ir literatų, ir folkloristų. Šiame straipsnyje dar kartą permąstoma, kokia vieta lietuvių folkloristikoje tenka prieštaringai vertinamai Vinco Krėvės-Mickevičiaus folklorinei veiklai.

Iš folkloro rinkimo istorijos

Dainingumu, dainų įvairove, liaudies dainininkais garsus dzūkų kraštas į lietuvių folkloristikos istoriją, palyginti su kitais etnografiniais Lietuvos regionais, patenka bene vėliausiai. Vienas pirmųjų, užsimojusių per žodinį liaudies paveldą supažindinti visuomenę „su turtais tos lietuvių tautos šakos, kuri dzūkais vadinasi“, negana to – įtraukti dzūkus į kultūrinį darbą, kuriame XX a. pradžioje jie dar mažai reiškėsi, buvo Vincas Krėvė, tam reikalui kartu su Liudu Gira 1907 m. įsteigę „Dzūkijos mylėtojų“ būrelį ir jau puoselėję folklorinio-literatūrinio dzūkų tarmės leidinio, kuris taip ir neišvydo saulės šviesos, idėją (plačiau žr. kreipimąsi „Į tautos tardymo mylėtojus“ – *Vilniaus žinios*, 1907, liepos 27 (rugpj. 9)). Žinoma, XX a. pradžioje, kilus gyvam susidomėjimui folkloru, žodinio liaudies paveldo rinkimo darbas pajudėjo ir Dzūkijoje. Antra vertus, tikriausiai ne be Krėvės pagalbos įgijęs gana nemažą pagreitį: tikėtina, kad jis raginęs vietos inteligentus išitraukti į folkloro rinkimo darbą, galėjęs užrašinėtojams tarpininkauti ieškant gerų pateikėjų (dar 2000 m. Merkinės ekspedicijos metu kalbinta subartoniškė Julijona Miliuvienė buvo įsitikinusi, kad jos mamą ir močiutę, iš kurių tarpukariu užrašinės dainos, nurodęs Vincas Krėvė – žr. LTR 7042/2/); savitai, bet suaktyvino šį darbą ir jo paskelbta medžiaga, kurios paieškos į Merkinės apylinkes atvedė galbūt ne vieną folkloro rinkėją.

Ar ne keletas lemtingų, o gal laimingų sutapimų pakreipė Krėvė į tautosaką. Vienas pirmųjų susidūrimų apskritai su folklorine veikla buvusi pažintis su kunigu Juozu Čapliku. Pats Krėvė nurodo, kad susidomėjęs folkloru ir ėmęs jį užrašinėti gana anksti, paragintas šio kunigo: „Aš pradėjau užrašinėti dainas ir padavimus kun. Juozo Čapliko paragintas, turėdamas vos 15–16 metų amžiaus; <...> jau mokiniu bebūdamas ar net dvasinės seminarijos klieriku“ (Krėvė 1935: 220–221). Tačiau, kaip pastebėta dar anksčiau rašiusiųjų, labai abejotina, kad folkloro rinkėjo kelią Krėvė pradėjęs taip anksti, apie 1897–1898 m. (Skrodenis 1967: 136; Zalatorius 2003: 355). Pasak Alberto Zalatoriaus, iš gretimo Samūniškių kaimo kilęs, tą pačią Merkinės mokyklą lankęs, pirmasis iš apylinkės vaikų prasimušęs į mokslus, kunigaudamas garsėjęs kaip šviesuolio pavyzdys, J. Čaplikas galėjo vienaip ar kitaip kraštietį, su kuriuo tikriausiai susidraugavo šiam mokantis seminarijoje, paskatinti; ir, be abejo, jaunąjį klieriką turėjo labai paveikti vyresnio kolegos surinktos ir Šimtakiojo slapyvardžiu 1899 m. Amerikoje išleistos *Trakiečių dzūkų dainos* (Zalatorius 2003: 354–355). Galimas dalykas, ambicingam jaunuoliui jau tada galėjo kilti su panašia veikla susijusių idėjų – kas dabar begalėtų pasakyti. Beje, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštyne saugomas vieno iš jau perrašytų dainų sąsiuvinii rankraštis, kurio pagrindu tikriausiai buvo rengiamos dainų publikacijos leidiniui *Tauta ir žodis*, labai panašiu pavadinimu: *Trakū-Dzūkū Dainos*, 2. *Rinktos par V. Mickeviče* (LLTI BR, f. 1–321).

Didžioji užrašytos medžiagos dalis, datuojama 1903–1908 m., rodytų, kad domėtis folkloru, jį užrašinėti Krėvė pradėjęs apie 1903 m., nors, kaip pats prisipažino (žr. Krėvė 1935: 221), o ir kitų ne kartą pažymėta, kad pateikiamos metrikos, taigi ir užrašymo data, galėjusios būti netikslios ar netgi – „neautentiškos“ (kaip ir kai

kurie skelbti tekstai). Tikėtina, kad kai ką jis iš tikrųjų bandęs rankioti jau apie 1903–1904 m. Vienas akstinų imtis tokios veiklos galėjęs būti susitikimas su Kazanės universiteto profesoriumi Aleksandru Aleksandrovu, kai jis 1902 m. rinkdamas lituanistinę medžiagą lankėsi Marcinkonyse; ten, pašalintas iš Vilniaus kunigų seminarijos, pas kunigą Joną Šoblickį buvo apsistojęs tada dar Vincas Mickevičius. To meto Krėvės *Užrašuose* (žr. LLTI BR, f. 1–448) keletą kartų paminėta profesoriaus pavardė rodytų, jog šis susitikimas jam buvęs tikrai svarbus; galima netgi samprotauti, ar jis nebus lėmęs ir kalbotyros studijų pasirinkimo. L. Gira, tuomet irgi viešėjęs Marcinkonyse, susitikimą su profesoriumi taip prisiminė:

Prof. Aleksandrovas tyrinėjęs lietuvių kalbą (Kazaniaus profesorius tam buvo davusi akstiną bene toji aplinkybė, kad kitkart Kazaniaus universitetas turėjo darbo su Juškais ir jų lietuviškomis dainomis bei litvanologijos rašiniais) ir, atvykęs specialiai Lietuvon, užklydęs, net tan dzūkų kampelin, ieškodamas lietuvių kalbos dialektų savybių, ypač pasakų, kurių jisai ir nusirašė čia keliolika <...>; atsimenu, vieną charakteringą pasaką labai gerai dzūkiškai atpasakojo padiktavo jam mano kurso draugas iš seminarijos, klierikas, dabar Trakų dekanas, kun. Klemensas Maliukevičius <...>. Prof. Aleksandrovo atvykimas ir jo rimtas susirūpinimas lietuvių kalba bei jos aukšti pagyrimai iš jo lūpų ir buvo padarę in visus mus, taigi neabejotinai ir in Krėvę gana gilaus įspūdžio... (Gira 1926: 209).

Tąkart Marcinkonių klebonijoje viešėjusius jaunuolius galėjo sudominti ir patraukti vienas profesoriaus veiklos aspektų – folkloro užrašinėjimas. Tačiau labai abejotina, kad šis susitikimas būtų paskatinęs Krėvę aktyviau imtis folkloro tekstų užrašinėjimo kaip savarankiškos folkloro rinkimo veiklos.

Į folkloro rinkimo darbą Krėvė pasinėrė jau būdamas Kijevo universiteto studentas, kai dvi vasaras (1905–1906 m.) Petrapilio mokslų akademijos komandiruo- tam etnografui Eduardui Volteriui padėjo užrašinėti folklorą, keliaudamas su juo po Dzūkiją. Jo paties liudijimu, tada jis surinkęs daug medžiagos, kuri vėliau buvo paskelbta (žr. Venclova 1974: 363). Šią veiklą tikriausiai tęsęs ir vėliau atostogų metu. Rašytojo sesuo Veronika Mickevičiūtė-Lapėnienė prisiminimuose yra minėjusi, kad per atostogas „Vincas dažnai išeidavo pas žmones į kaimą ir kaimyninius kaimus. Bet ne šiaip sau kieminėdavo, o rinkdavo tautosaką – užrašinėdavo dainas, papročius, prietarus, padavimus. Ir visados žmonėms už gaišatį apmokėdavo“ (LK 17 p. 415). Dar 1910 m. rugpjūčio 16 d. datuojamame laiške L. Girai jis rašė:

Namie gyvendamas, aš vėl užsiėmiau savo dainomis, ir su pagalba kitų gerų žmonių užrašėme vėl apie 400 dainų¹, tarpu kurių daugiau šimto pas mane neužrašytų. Dabar turiu

¹ Vincui Krėvei skirto *Literatūros ir kalbos* septynioliktojo tomo epistolinį ir memuarinį skyrių parengusi Regina Mikšytė čia duoda nuorodą, kad tai galėjęs būti Juliaus Bloznelio 1907 m. surašytas 400 liaudies dainų rinkinys, kuriam Pijus Adomavičius buvo apsiėmęs užrašyti gaidas ir kuris paskui turėjęs būti perduotas Lietuviių mokslo draugijai (LK 17 p. 27). Vėliau tas dainas peržiūrėti iš Adomavičiaus paėmė Krėvė. Šis rinkinys Blozneliui grąžintas nebuvo, nėra jo ir LMD fonduose, saugomuose Lietuviių literatūros ir tautosakos instituto Lietuviių tautosakos archyve (LK 17 p. 374–375). Antra vertus, tuomet Krėvė dar planavęs tęsti tautosakos rinkimo darbą, nes E. Volteriui rašytame laiške, datuojamame 1910 m. vasario 16 d., jis klausė profesoriaus, kaip gauti (tikriausiai norėdamas išvengti nemalonumų tiek su valdžios atstovais, tiek su vietos gyventojais) valdžios ar akademijos leidimą rinkti dainas „tarpu dzūkų Suvalkų gubernijos“ (LK 17 p. 20), bet laiške minimą 400 liaudies dainų rinkinį vis dėlto sudaręs „namie gyvendamas“.

jau tikrą turtą – iš viso 1483 dainas, priskaitant čia nuotekavimus ir numirėliškus verkavimus, ir variantus. Aš mislinu, ka M. Dr. [Lietuvių mokslo draugijos – V. D.] dainų komisija neturi daugiau, jei ne mažiau kas link skaičiaus ir gal kur kas menkesnes kas link turinio (LK 17 p. 26).

1911 m. kovo–balandžio mėn. datuojamame laiške vėl užsimenama apie tautosakos užrašinėjimą, šįkart turint konkretų tikslą – ieškoti lietuvių epo liekanų:

Pas jus ten rengiasi žmonės gaidas užrašinėti. Net aukas renkate dėl neturtingų kompozitorių². Dievai mano! <...> Jei parvažiuosiu namo, tai ir aš prisidėsiu į tokį kompozitorių (žinoma, ne dėl rinkimo gaidų, tik užrašinėjimo dainų). Aš norėčiau pa[va]žinėti po Dzūkiją panemune. Man vis išduoda, kad čia atsiras „eposas“ (Былины) lietuviškas, panašus į tas dainas, ka užrašiau aplink Šarūną (LK 17 p. 44).

Bet tų pačių metų rugsėjį siųstame laiške, kuriame džiaugiasi keliavęs po visą Lietuvą „kaip platus ir ilgas Nemunas“, skaitome: „Parašyti nieko neparašiau, tik nuo žmonių užrašiau dvi tris gražias legendas, kurias sunaudosiu“ (LK 17 p. 50). Tik – kokiais tikslais?

Neišlikus jokių rankraštinų paliudijimų, sunku spręsti apie konkrečias datas ir tikslus užrašytų folkloro tekstų skaičius. Tikėtina, kad baigiantis studijoms prie pabaigos artėjo ir pirmasis folklorinio darbo etapas – intensyviausias medžiagos rinkimo laikotarpis; vėliau, jau profesoriaudamas, jis daugiausia atsidėjo smulkiosios tautosakos rinkimui.

Apie folkloro publikavimą

Pasak kaip niekas kitas į Krėvės gyvenimo detales ir kūrybą maksimaliai įsigilinusio A. Zalatoriaus, „baigdamas universitetą, Krėvė pajuto, kad „rinkėjo“ darbas jam per ankštas: norėjosi tautosaką ne tik fiksuoti, bet, perpratus jos dvasią, kurti kažką taip, kad folklorinė stilistika ir pasaulėjauta susilydytų su individualiom kūrėjo intencijom. <...> Tada buvo sukurtas „Šarūnas“, „Padavimai“, keletas mažiau reikšmingų folklorinės stilistikos prozinių ir draminių kūrinių“ (Zalatorius 2003: 357). Paties Krėvės teigimu, mintis kai kuriuos padavimus perkurti ir suteikti jiems literatūrinę formą kilo jau renkant folklorą, besiklausant „mūsų senutėlių dainų ir pasakojimų, kuriuose tiek daug nuoširdumo ir maloninių žodžių“ (Venclova 1974: 362–363).

Folkloriškumo bangai individualioje kūryboje slūgstant, Krėvė vėl grįžta prie darbo su pirminiais šaltiniais. Pirmaisiais savo mokslinės ir pedagoginės veiklos dešimtmečiais Lietuvoje jis darbuojasi ir folkloristikos srityje – organizuoja žodinio liaudies paveldo rinkimą ir vadovauja jo publikavimui. Ir nors jis dirbęs greičiau kaip mėgėjas, o ne kaip folkloristikos mokslui atsidėjęs žmogus (beje, pats neparašęs ir didesnių šios srities studijų), vis dėlto ši veikla, kad ir ne be trūkumų, buvo

² Žr. Adolfo Sabaliausko publikaciją *Apie dainų rinkimą* (Viltis, 1911, kovo 16 (29)), raginančią į folkloro rinkimo darbą, autoriaus manymu, vis dar paliktą diletantams, įtraukti studentiją, kuriai reikėtų skirti stipendijas: „tik nuo apmokėto darbininko gali reikalauti rimto sistematiško darbo“, be to, „pasakotojams ir dainininkams reikia dovanas duoti arba pinigais mokėti.“

reikšminga lietuvių folkloristikos plėtotei. Apskritai su Kaune keletą dešimtmečių veikusiu universitetu siejasi vienas mūsų folkloristikos istorijos etapų. Nesileisdami į išsamesnį situacijos aptarimą, apsiribosime tik pastebėjimu, kad nors teorinis folkloro pažinimas, nesant folkloristikos specialistų, tuomet dar nebuvo gilus, bet Humanitarinių mokslų fakultetas, okupavus Vilnių, kuriame veikė Lietuvių mokslo draugijos tautosakos archyvas, tapo savotišku folkloristikos centru – universiteto leisti periodiniai leidiniai ir čia prisiglaudusi Tautosakos komisija koordinavo to meto folklorinę veiklą; teoriniai klausimai, nors dažnai ir derinami prie literatūros, taip pat po truputį spręsti.

Dar dirbdamas Knygų leidimo komisijos sekretoriumi (1920–1922 m.), Krėvė buvo sumanęs leisti *Tautosaką*, bet, neradus redaktoriaus, ji taip ir nepasirodė. Įsikūrus universitetui ir gavus Humanitarinių mokslų fakulteto pritarimą ir finansavimą, periodinio leidinio idėja įgyvendinama – išeina *Tauta ir žodis* ([kn.] 1–7, 1923–1931). Ir nors tai nebuvo grynai folkloro dalykams skirtas leidinys, Krėvė, kaip redaktorius, turėjo laisvas rankas atstovauti šiai sričiai. 1930 m. jo iniciatyva universitete įkurta Tautosakos komisija, siekusi suvienyti visos Lietuvos folkloristų darbą ir jį koordinuoti, pradeda leisti savo serijinį leidinį *Mūsų tautosaka* ([t.] 1–10, 1930–1935), kuriame skelbiama ir surinkta folklorinė medžiaga, ir buvę dar palyginti negausūs tyrinėjimai. Šis leidinys pirmiausia buvo paskata kitiems imtis folkloro rinkimo, netgi prieštarinčiai vertinamos poringės, pasak Bronislavos Kerbelytės, „suvaicino tam tikrą teigiamą vaidmenį“, atkreipdamos rinkėjų dėmesį į liaudies padavimus (Kerbelytė 1970: 34–35); be to, publikuota medžiaga tapo prieinama folkloru besidominčiai humanitarinei bendruomenei. Vertinant plačiau – Tautosakos komisija ir *Mūsų tautosaka* rengė dirvą ir telkė auditoriją Lietuvių tautosakos archyvo veiklai. To meto spaudoje skleistos mokslinės idėjos, publikuojamos folklorinės medžiagos regioninė, žanrinė, teminė ar dar kitokia apžvalga, tekstų publikavimo principų pristatymas verti atskiرو aptarimo. Šįkart akiratyje paliekamos tik paties Vinco Krėvės parengtos folkloro tekstų publikacijos.

Tikriausiai ne per drąsu bus teigti, kad rašytojui teko ypatinga lemtis mokslo ir plačiajai visuomenei pristatyti dzūkų folklorinį palikimą. Krėvės redaguojamuose universiteto leidiniuose *Tauta ir žodis* ir *Mūsų tautosaka* buvo paskelbta labai daug jo užrašytos folklorinės medžiagos: dainos (TŽ 1 p. 154–274, 2 p. 263–437), jo paties padavimais vadinti naratyvai apie Raigrodo miestą (TŽ 1 p. 129–135), Liškiavą ir Merkinę (TŽ 3 p. 322–333), karalių Žvaigždikį (TŽ 4 p. 444–449) ir Šarūną (MT 1 p. 90–112), laumes (TŽ 3 p. 333–336), Perkūną (TŽ 3 p. 336–337), aitvarą (TŽ 3 p. 337–340; MT 3 p. 3–80), pasakojamoji ir smulkioji tautosaka bei įvairūs tikėjimai apie bites (TŽ 4 p. 450–460) ir paukščius (MT 1 p. 17–89, 2 p. 94–116, 7 p. 3–29), dzūkų vestuvių³ (MT 2 p. 17–93) ir krikštynų (MT 7 p. 30–46) aprašymai, burtai ir

³ Dzūkų vestuvių aprašas galėjo būti rengiamas orientuojantis į Antano Juškos rinkinį *Svotbinė rėda veliuniečių lietuvių* (1880). Kelti tokią prielaidą leistų 1909 m. datuojamame laiške L. Girai minima „svotbinė“. „Aplink svotbinę, ką rašot, žinoma, būtų labai gerai, tiktai aš nežinau, ar galėčiau. <...> Jeigu man tamista atsiųsite, tai, žinoma, mėgyčiau tiktai tada, kaip apsiečiau su „Šarūnu“. Vasarą a[ti]dėjus, tai gal ir išeit kas nor. Jei nerasi geresnio ar patsai neužiimsi – siųsk“ (LK 17 p. 17). Tai patvirtinti tikriausiai galėtų ir atidesnis aprašymų palyginimas.

prietai (TŽ 4 p. 486–503, 5 p. 629–632), kerai (užkalbėjimai) (TŽ 4 p. 504–508), patarlės ir priežodžiai (TŽ 3 p. 375–389). Daugelis tų publikacijų, kurios kartais buvo palydimos trumpų įvadų, vėliau išleistos atskiromis knygomis, nors, kaip savo laiku piktinosi Jonas Balys, nė vienu atveju nenurodyta, „kas ir kur jau anksčiau buvo spausdinta, kas pakeista, papildyta ar pataisyta, kodėl kartojama“ (Balys 1936: 41). Taip leidinyje *Tauta ir žodis* išspausdintos dainos virto *Dainavos krašto liaudies dainomis* (Kaunas, 1924). Publikuoti naratyvai apie Raigardą, Liškiavą, Merkinę, karalių Žvaigždikį, Šarūną bei dainos apie pastarąjį sudarė didžiąją dalį *Dzūkų poringėse* (1934) skelbiamos medžiagos. Rinkiniai *Aitvaras liaudies padavimuose* (1933) ir *Sparnuočiai liaudies padavimuose* (1933) atsirado taip pat iš jau skelbtų padavimais vadintų naratyvų apie aitvarą, paukščius ir bites. Vinco Krėvės-Mickevičiaus vardu buvo pradėtas leisti, bet taip ir nebaigtas daugiatomis leidinys *Patarlės ir priežodžiai*⁴ (t. 1–3, Kaunas, 1934–1937; dalis ketvirtojo tomo medžiagos paskelbta leidinyje *Darbai ir Dienos*, [t.] 7, 1938), aprėpęs, kiek sudarytojams pavyko rasti, visą spausdintuose ir rankraštiniuose rinkiniuose esančią medžiagą, planuotą sudėti į dvylika tomų.

Dirbdamas su Volteriu, kuris vadovavosi moksliniais tekstų rinkimo ir skelbimo principais, Krėvė ne tik surinko didžiąją dalį vėliau publikuotos medžiagos, kaip pats ne kartą nurodęs, bet ir turėjo puikią progą susipažinti su folkloro rinkimo metodika, mokslo tikslais renkamos medžiagos užrašymo ir metrikos pateikimo reikalavimais. Kiek tais metodais ir patirtimi jis vadovavosi fiksuodamas žodinių liaudies paveldą, šiandien sunku pasakyti, tačiau į mokslo apyvartą patekę spausdinti folkloro rinkiniai rengti nesivadovaujant moksliniais tekstų skelbimo principais, stokoja duomenų tikslumo ir išsamumo. Vertinant publikuotą medžiagą pagal folkloro teksto autentiškumo kriterijus, lietuvių folkloristikoje išsivyravusi vienakryptė pozicija: Krėvės paskelbtais tekstaais ne visada galima remtis kaip autentiškais žodinio liaudies paveldo pavyzdžiais, ypač padavimais ir šarūniškosios tematikos dainomis.

Dėl folkloro tekstų autentiškumo

Vinco Krėvės paskelbtų folkloro tekstų autentiškumo problema narpliota ne kartą, užgriebiant vis kitą teminį ar žanrinį aspektą. Bene pirmasis rašytojo skelbtų tekstų autentiškumu suabejojo suomių folkloristas Viljo Mansikka, susipažinęs su *Tautoje ir žodyje* (4 p. 504–508) paskelbtais „kėrais“, sukėlusiais įtarimą dėl jų

⁴ Kauno miesto ir apskrities komendanto Prano Saladžiaus nutarimu *Patarlių ir priežodžių* pirmasis tomas dėl jame išspausdintų obsceniškų tekstų („iš 7766 patarlių ir priežodžių per 300 yra įžeidžiančių viešajai dorovė“ – žr. LK 17 p. 267) buvo konfiskuotas ir išimtas iš knygų rinkos – gal dėl visuomenėje kilusio triukšmo, o gal kaip oponentų atsakas į Krėvės politines pažiūras ir veiklą (plačiau žr. Subačius 2005: 58). Incidentą išspręsti padėjo Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto taryba, paprašiusi „U-to Senatą patarpininkauti, kad „Patarlės ir priežodžiai“ I kn. būtų grąžinta Tautosakos komisijai, sutvarkant jų pardavinėjimą taip, kad ją galėtų gauti mokslo įstaigos, tos srities tyrinėtojai ir šiaip mokslo žmonės, gavę atitinkamus Tautosakos komisijos ar kitos kompetingos įstaigos leidimus“ (LK 17 p. 269).

Šiandien galima tik spėlioti, ar dėl šio incidento nebuvo įgyvendintas dar vienas Krėvės sumanymas – sudaryti ir paskelbti vestuvinių humoristinių blevyzgų rinkinuką (žr. LK 17 p. 444).

netradiciškumo (Mansika 1929: 10, 14–15). XX a. ketvirtajame dešimtmetyje periodikoje aštrią diskusiją dėl liaudiškos Krėvės skelbtų tekstų kilmės pradėjo Jonas Balys. Straipsnyje apie aitvarus jis suabejojo naratyvų apie šią mitinę būtybę autentiškumu (žr. Balys 1934: 142–143). Kaip netinkamą mokslo reikalams jis įvardijo ir patarlių bei priežodžių rinkinį (žr. Balys 1935: 24–25), į kurį, jau vėliau jį vertinusio Kazio Grigo teigimu, „aiškos priežodžio ir patarlės koncepcijos“ neturėjęs profesorius sudėjo „gana daug netradicinių posakių bei dirbtinai išplėstų tradicinių patarlių variantų“⁵ (Grigas 2000: 32). Diskusijas ano meto spaudoje sukėlusiam straipsnyje *Dzūkų tautosakos falsifikacijos dzūkų poringės* (kaip ir dainos apie Šarūną) ir aitvaro bei sparnuočių legendos vertintos ypač griežtai: jose „yra 80–90% neliaudiškų elementų. Esami liaudiški elementai yra taip sustilizuoti ir „atrestauruoti“, kad juos nebegalima skirti prie tautosakos ir panaudoti mokslo reikalams“ (Balys 1936: 39–40). J. Balio iškeltos problemos reikalavo išsamesnių tekstų studijų, bet „netaktiškas“ publikacijų tonas ir prasikišantys asmeniškumai diskusiją kreipė ne mokslinės polemikos kryptimi, kad būtų atsakyta į keliamus klausimus. Į žodžių karą įsitraukęs Krėvės šalininkas Juozas Baldauskas nukrypo į J. Balio darbų mokslškumo analizę (žr. Baldauskas 1935); paviršiumi jis praslydo ir apsiribojęs tik pastebėjimu apie Saron⁶ vardo paminėjimą Augusto Schleicherio ir Antano Miluko užrašytuose dainų variantuose, nė nebandęs pasižiūrėti, kiek dainos, mininės Šarūno vardą, siejasi su paskelbtosiomis ar apskritai su senosiomis karinėmis-istorinėmis dainomis (žr. Kernius 1936). Krėvės pusėn stojęs Balys Sruoga taip pat nesprenė tekstų autentiškumo klausimo, nes jį, Stasio Skrodenio pastebėjimu, matyt, laikė reikalaujančiu kur kas nuodugnesnių tyrimų, negu atliko J. Balys ar jis pats galėjo pateikti (Skrodenis 1967: 141), o susitelkė prie folkloro tyrimo strategijų, kaip estetinės ir meninės krypties šalininkas polemizuo-damas su „etniku“ Baliu (žr. Sruoga 1935). Jonas Kossu-Aleksandravičius, pastebėjęs, kad J. Balio „kaltinime yra mokslškų įrodymų, bet dar daugiau asmeniškumo“, rašė: „Ko stinga mūsų ginčui. O stinga elegancijos. <...> paskaičius, lieka kažkas neskana ir nesinori tiesos ieškoti arba net ir pritarti“ (Kossu-Aleksandravičius 1936: 2). J. Balys, savo nuomonę dėl paskelbtų tekstų autentiškumo dėstęs kaip savaimę suprantamą dalyką, dažnai grindė ją ne lyginamąja šių tekstų ir tradiciniais laikomų kūrinių analize, o žinių apie netradiciniais pasirodžiusių tekstų pateikėjus

⁵ Beje, patarlių ir priežodžių leidinio išsamaus aptarimo ir vertinimo nesulaukta iki šiol, o paremiologai, akivaizdžiai matantys šių tekstų nesutapimus su visa Lietuvių patarlių ir priežodžių kartotekos medžiaga, neretai priversti labai atsargiai juos vertinti. Šiandien tikriausiai būtų sunku atskirti ir įvardyti, kur paties Krėvės, o kur jo talkininkų gal dėl neišmanymo, o gal ir kitais sumetimais į rinkinį įtraukti netradiciniai variantai ar tradicinių tekstų įvairūs perdirbiniai; galima kalbėti tik apie išryškėjančius bendrus variantų gausinimo dėsningumus, jau seniai pastebėtus Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto paremiologų, pavyzdžiui, perspausdinimas iš pirmųjų publikuotų ar perrašytų rinkinių nenurodant šaltinio ir pakeičiant užrašymo vietą, variantų dauginimas pakeičiant ar pridėdant žodį, o kartais – ir ilgesnį priedurą, suteikiantį kelianariams posakiams neįprastą sąskambį ir ritmą.

⁶ Saronas karalius minimas A. Schleicherio (*Handbuch der litauischen Sprache*, [Bd.] 2, Prag, 1857, p. 90) ir J. Basanavičiaus, kuris remiasi kunigo A. Miluko užrašytu tekstu (Jonas Basanavičius. *Lietuviškai trakiškos studijos*, Shenandoah, Pa., 1898, p. 61–62; atspaudas: *Dirva*, 1898, Nr. 4), paskelbtuose dainų tekstuose.

tikrinimo duomenimis; į tai, beje, reagavo ir pats Krėvė publikacija „*Falsifikacija ir faktai*“ (žr. Krėvė 1935). Tikrinimo metodologija taip pat galėjo duoti kitų rezultatų, jei būtų imtasi Krėvės paskelbtų tekstų (ne tik šarūniškųjų dainų ar poringių) paplitimo klausimo sprendimo – nustačius jų nepaplitimą ar plitimą kaip rašytojo paskelbtų kūrinių⁷, tačiau tokie tyrimai anuo metu niekaip nesisiejo su J. Balio, ir ne tik jo, folkloristikos koncepcija. Tada šių tekstų autentiškumo problema taip ir nebuvo iki galo išspręsta, bet lietuvių folkloristika žengtelėjo pirmyn – šis bėgimas ginčas dėl Krėvės paskelbtų tekstų liaudiškos kilmės kartu buvo vieša diskusija dėl folkloro rinkimo, sisteminimo, folkloristikos koncepcijos ir kitais panašiais klausimais. Krėvės dainų leidinio buvo inspiruotas ir bene pirmąją regioninio folkloro studija laikytinas B. Sruogos straipsnis apie dzūkų dainas, kuriame įžvalgiai ir pagrįstai užgriebiama keletas esminių dzūkų dainuojamojo folkloro poetikos aspektų (žr. Sruoga 1925). Čia pravartu priminti, kad nors Krėvės kaip folkloristo veikla Lietuvoje vertinta prieštaringai, 1938 m., kai jis jau buvo kiek atitolęs (jo teigimu, dėl pašlijusios sveikatos) „nuo darbo lietuvių tautosakos srity“ (LK 17 p. 281), Latvijos universitetas už „didelius nuopelnus lietuvių folkloro tyrinėjimo srityje“ suteikė Vytauto Didžiojo universiteto ordinariniam profesorius Vincui Krėvei-Mickevičiui filologijos daktaro honoris causa vardą (žr. LK 17 p. 279).

Prie rašytojo paskelbtų kaip folkloro tekstai kūrinių autentiškumo vėl sugrįžta sukūrus dainų, naratyvų, patarlių ir priežodžių klasifikacines sistemas ir akivaizdžiai išryškėjus netradiciniams šių tekstų motyvams, neliaudiškai stilistikai, dalies publikuotų posakių netradicinei kilmei. Folkloristų dėmesio daugiausia susilaukė netradiciniai padavimai įvardyti pasakojimai, dėl kurių liaudiškosios kilmės, kaip

⁷ Tikėtina, kad Krėvės kaip folkloro ir kaip literatūriniai tekstai paskelbti kūriniai skverbėsi į Merkinės apylinkių folklorinę aplinką, ypač tie, kurie pasakojo apie pažįstamas vietas, nors „poringės“, pasak B. Kerbelytės, „sunkiai prigyja liaudies tradicijoje“ (Kerbelytė 1970: 32). Rinkinių iš Merkinės apylinkių medžiaga rodytų, kad kai kuriais atvejais tie tekstai perimti jau ne iš Krėvės raštų, o kaip liaudies žodinis paveldas. Kaip pavyzdys pateiktinas užrašytojo ir pateikėjos, pasekusios padavimą apie Gilšę, pokalbis:

Užrašytojas: O iš kur jūs girdėjot šitą apie Gilšę?

Pasakotoja: Nu, tai kad aš čia gyvenus, Subartonyse gi tarnavau. <...> Seni pasakojo. Nuo tų pačių žmonių girdėjau.

Pastaba: Priminus, kad panašų padavimą yra paskelbęs V. Krėvė, pasakotoja atsakė: „Ką jis rašė, aš nežinau, buvau devynių metų, an dešimtų“ (užr. 1967 m., LTR 3923/23/).

Tikėtasi, kad sprendžiant Krėvės tekstų autentiškumo problemą aiškumo įneš 1967 m. Merkinės apylinkėse vykusio Kraštotyros draugijos kompleksinė ekspedicija (žr. Skrodenis 1967: 143), tačiau jos medžiagą apibendrinančiame leidinyje *Merkinė* (1970) šis aspektas taip ir liko neaptartas. Netgi, kaip leidžia spėti rinkiniuose aptinkamos pastabos, atidesnio folkloristų dėmesio Krėvės tekstai ne visada sulaukė, pavyzdžiui: „Ima sekti, kaip senukas ieškojo karvių, ir jam įkrito paparčio žiedas. Tačiau kaip Krėvės raštų skaitytą kūrinių nerašau“ (LTR 3924/374b/). 2000–2001 m. Merkinės apylinkėse vykdyti folkloro lauko tyrimai aiškumo šiuo klausimu taip pat jau neįneša, nebent pavieniai paminėjimai dar kartą patvirtina, kad Merkinės apylinkėse buvo skaitomi ne tik grožiniai rašytojo kūriniai, bet ir kaip folkloriniai tekstai skelbta medžiaga. Antai Vincas Lepeška (g. 1922 m.) iš Samūniškių kaimo dar pasakojo: „Atsimenu, mokyklon ajau. Tai tokia stora knyga buvo. <...> Tai aš, atsimenu, mokyklon aš tų knygų vartiaus vartiaus ir radau (jo surašyta viskas). Sėdžiu an suolo ir dainuoju: *Sėdzi svotas an suolo, Karo pautai po suolu. Ir atėjo kacinas, Jis mislino, kad dešra, Ažna pautai ir mašna.* <...> [Išgirdo mergaitės] ir pasakė mokytojai. <...> tį daug visko prirašyta. Apie Merkinį. <...> Prirašyta stora knyga“ (LTR 7049/20/).

jau minėta, pirmasis viešai suabejojo J. Balys, kritikavęs Krėvę, kad šis ėmėsis „moduliuoti ne tik stilistinį liaudies kūrinį pavidalą, bet ir pačią tematiką“, t. y. savavališkai elgėsis ir su turiniu (Balys 1936: 24). Vėliau menant Krėvės paskelbtų naratyvų mįslę prisidėjo B. Kerbelytė, ėmusis dzūkų poringių. Jų motyvus, kalbą bei stilių palyginusi su tradicinių plačiai žinomų padavimų, tyrinėtoja padarė išvadą, kad *Dzūkų poringės* „laikytinos V. Krėvės literatūrinės kūrybos faktais, o ne liaudies padavimų užrašymais“ ir nėra patikima medžiaga „moksliškai nagrinėjant lietuvių liaudies padavimus, jų idėjinį turinį bei meninę formą“ (Kerbelytė 1970: 33–34). Šioje vietoje tiktų stabtelėti ir prisiminti A. Zalatoriaus pastebėjimus šarūniškąją temą, kad poringių „surašinėjimas“ vykęs „Šarūno dramos rašymo metu, o gal dar vėliau. Tą įtarimą sustiprina rašytojo bandymas kai kuriuos poringių motyvus priderinti prie parašytos dramos motyvų. <...> Atkurdamas iš atminties vaikystėje girdėtus pasakojimus ir turėdamas savo paties sukurtą stambią dramą, Krėvė galėjo nebe visada griežtai atskirti, kas buvo tikrai girdėta, o kas jau jo paties sufantazuota“ (Zalatorius 2003: 370–371). Kad Šarūnas yra literatūrinis, o ne folklorinis herojus, leidžia manyti, Ambraziejaus Jonyno teigimu, ir Dainavos valdovo bei kitų Krėvės sukurtų literatūrinių personažų bendrumai (Jonynas 1992b). Dainų folklorinis herojus Šarūnas, matyt, atsiranda taip pat tik vėlesniuose „redagavimuose“. Tarp keturiolikos 1913 m. *Vaivorykštėje* su antrašte *Senovės dzūkų karo dainos* Krėvės paskelbtų, pasak L. Giros, labai senų „restauruotų“ ir prie „bendrųjų pasaulinės poezijos taisyklių“ pritaikytų nepapras-tų „taip savo forma, taip siužetais“ tekstų (beje, vėliau kaip individuali kūryba išspausdintų pirmajame raštų tome 1921 m.) dar nėra nė vieno šarūniškojo vari-anto – žr. *Vaivorykštė*, kn. 2, 1913, p. 374–390). Dainų, kuriose minimas Šarūno vardas ir kurias Krėvė manė esant likučiais „epinės poemos, kuri, ilgai gyvenusi liaudies lūpose, vėliau tapo užmiršta, ir išliko iš jos tik vietos, labiau paveikusių žmonių vaizdeną“ (Krėvė 1934: 185), istoriškumo klausimą sprendė Danutė Kriš-topaitė. Palyginusi senąsias karines-istorines ir šarūniškąsias dainas idėjinio-me-niniu aspektu, ji daro išvadą, kad pastarosios „nepasižymi nei patriotiniu turiniu, nei siužeto išbaigtumu, nei archaiška forma ir laikytinos ne senojo liaudies epo liekana, bet vėlesnių laikų dainomis, ir Šarūno vardas čia tegalėjo būti įneštas iš šalies, siekiant jas „suistorinti“ (Krištopaitė 1965: 213), o A. Schleicherio ir J. Basanavičiaus paskelbtos dainos, kuriose minimas Saronas karalius, pasak tyrinėtojos, visai kito pobūdžio, ir vargu ar Saronas turi ką bendra su Šarūno vardu (ten pat: 214). Šarūno ir Saronas paralelei, kurios, beje, oficialiai laikėsi ir J. Balio užsipultas Krėvė (1935: 220), nepritaria ir su griežtais folkloristų vertinimais dažnai nesutinkantis A. Zalatorius, linkęs žodį šarūnas laikyti ne asmenvardžiu, o epitetu, bet ne paties Krėvės išgalvotu (žr. Zalatorius 2003: 363–370).

Kaip jau buvo užsiminta, suabejota ir liaudiška Krėvės publikuotuose tekstuose pristatomo aitvaro samprata, kurią stengiamasi pagrįsti ir įvadiniam rinkinio straipsnyje (žr. Krėvė 1931). Be J. Balio, kūrinį apie aitvarą autentiškumo klausimą dar ėmėsi gvildinti Norbertas Vėlius, siekęs kaip galima išsamiau atskleisti indivi-dualios kūrybos antspaudą juose ir rasti argumentų, kurie leistų „minėtus kūrinius

atiduoti tikrajam jų autoriui“. Krėvės paskelbtų kūrinių ir folkloro tekstų apie aitvarus idėjų, problematikos, veikėjų paveikslų, struktūros ir stiliaus skirtingumas leidžia manyti, kad Krėvės kūrinių aitvaro „vaizdinys sukurtas pagal kitokią vidinę logiką, negu liaudiškasis“ (Vėlius 1974: 109), „V. Krėvės paskelbtieji kūriniai yra ne liaudies, o paties autoriaus sukurti. Kurdamas juos, autorius naudojo įvairių pasakojamosios tautosakos žanrų <...> ir netgi dainų meninio vaizdo konstravimo principus“ (ten pat: 116). Nėgana to – aiškinantis kūrinių apie aitvarą kilmę, aptinkamos gijos, nusidriekiančios iki rusų literatūros. Ilja Lemeškinas atkreipia dėmesį į vieną Nikolajaus Leskovo reminiscenciją, pastebėtą Krėvės rinkinyje *Aitvaras dzūkų legendose* (Lemeškin 2000). B. Kerbelytė yra užsiminusi apie galimą rusų padavimų, bylinų ir senosios literatūros, su kuria rašytojas, beje, buvo gerai susipažinęs, įtaką kai kurių poringų siužetų formavimuisi (Kerbelytė 1965: 33–34). Menant individualiosios kūrybos ir folklorinės tradicijos santykio mįslę, kaupiasi argumentai, duodantys pagrindą į aptariamus tekstus žvelgti kaip į literatūros kūrinius. Tikriausiai teisus A. Zalatorius, teigdamas, kad Krėvė turėjo savą tautosakos koncepciją ir jo paskelbtų folklorui priskiriamų kūrinių autentiškumo problema nėra paprasta, „nes jos neįmanoma išsprasti į elementarią autentiškumo / išgalvojimo opoziciją“ (Zalatorius 2003: 364). Tačiau žvelgiant iš teksto autentiškumo pozicijos, Krėvės paskelbta folklorinė medžiaga dažnai atsiduria lietuvių folkloristikos paribyje kaip rašytojo, lietuvių ir kitų tautų folkloro bei literatūrų žinovo laisvai suredaguota, o kartais ir paties išgalvota ar sukurta kuo sekant.

Kelios pastabos dėl Krėvės paskelbto folkloro tyrimų perspektyvų

Straipsnyje Krėvės kaip folkloriniai tekstai skelbtų kūrinių vertinimai pristatyti nesiekiant iš naujo gvildinti individualumo ir tradiciškumo niuansų ar, pateikus juos krūvoje, išryškinti stiprų individualios kūrybos pradą juose, kaip nepatikimuose moksliskai nagrinėjant folklorą. Siekta kitko – atkreipti dėmesį, kad šie tekstai, nesisavinami nei folkloristų, nei literatų, kaip sudėtingas tradicinės kultūros fenomenas galėtų būti atviri įvairiopam tyrinėjimui: tiek literatai, tiek folkloristai gali rasti sau darbo. Literatūrologų išvalgos, kaip parodė I. Lemeškino tyrimas, galėtų padėti atskleisti ne vieno neaiškos (nefolklorinės) kilmės folkloriniu laikomo kūrinio ar vaizdinio genezę, o folkloristai galbūt galėtų rasti Krėvės paskelbtų tekstų naujų vertinimo aspektų, jei sutiksime su A. Zalatoriumi, kad „Krėvė ne vien naudojosi tautosaka, kaip dauguma jo bendraamžių. Jis tiesiog gyveno folkloro pasaulyje, įsijausdamas į jo logiką ir įsivaizduodamas esąs jo dalis. Todėl jam atrodė visiškai natūralu ne tik reflektuoti, kas kitų sukurta, bet ir pačiam dalyvauti kūrybos procese. Neatsitiktinai jo užrašytuose tautosakos tekstuose pasitaiko nemaža individualaus įnašo, laisvos improvizacijos. Ypač daug tokių momentų jo poringėse, pasakojimuose apie aitvarus, paukščius ir pan., kurių net nebegalima traktuoti kaip „užrašytų“. Geriausiu atveju tai atkurti, o gal tiesiog sukurti dalykai, naudojantis girdėtų pasakojimų metmenimis. Kaip į tai žiūrėti? O svarbiausia – kaip vertinti tada, kai pats autorius tekstus laiko „užrašytais“? Gal tai sąmoninga tautosakos falsifikacija?

Gal mėgėjiškas, ne mokslinis, dalyko supratimas? O gal tai normaliausia, iš pačios tautosakos prigimties kylanti kiekvieno žmogaus teisė papildyti ir pakeisti folklorinį kūrinį atsižvelgiant į situaciją, nuotaiką, adresatą ir tikslą?“ (Zalatorius 2003: 352–353). Randantis naujiems metodams, orientuotiems į teksto „autorių“ ir jo individualumą, kaip parankus tyrimų objektas ar negalėtų būti aptariamieji tekstai? Dėl pasakojamųjų žanrų man sunku būtų pasakyti ką nors konkretnesnio, kaip ir dėl patarlių bei priežodžių leidinio medžiagos, kurios viešo vertinimo akademinėje aplinkoje, kaip jau sakyta, iki šiol apskritai nesama.

Atskaitos tašku pasirinkus pirmiau minėtą A. Zalatoriaus poziciją, folkloristų dėmesio galėtų susilaukti Krėvės paskelbtos dainos, kurios dėl kai kurių perdėm neįprastų ir keistų poetinio diskurso inkliuzų „vis dar neišsikovojo aiškos vietos po saule“ (Stundžienė 2003: 14–15), išskyrus D. Krištopaitės jau aptartus šarūniškosios tematikos variantus. Šiandien tarsi ir neabejojama, kad rinkinyje *Dainavos krašto liaudies dainos* skelbiami tekstai paliesti gabios rašytojo plunksnos, tačiau kiekvieną kartą su jais susidūrus sukirba klausimas, galbūt ne kartą kilęs ir pačiam rašytojui, – kas užrašyta, o kas paties perkurta ar sukurta. Dar 1914 m. (o dainų rinkinys išleistas dešimčia metų vėliau) L. Girai jis rašė: „Nežinau, kaip padaryti, ką tau duoti dėl „Vaivorykštės“. <...> nežinau, ką siųsti. Turiu biskį dainų, bet nežinau, kurios yra tikrai mano pramanytos, o kurios paimtos iš liaudies dainų...“ (LK 17 p. 79). Vienas tyrimo būdų, ieškant individualumo ženklų, galėtų būti komparatyvistinis. Siekiant atskleisti „užrašymo“ / „redagavimo“ subtilybes – gal dėsningas, o gal ir ne, būtų galima pasitelkti kitų rinkėjų antrame–trečiame dešimtmetyje tose apylinkėse užrašytus tekstus. Kitas lyginimo aspektas būtų kiek neįprastas, jei pavyktų aptikti *Dainavos krašto liaudies dainų* „pirminius šaltinius“. Deja, kalbant apie „pirminius šaltinius“, omenyje turimi ne paties Krėvės rankraščiai, kurių ėmėsi tikriausiai rastume tik jau kažkelintos redakcijos, ir ne visos medžiagos, rankraščius. Prielaidą apie kur nors galbūt saugomus jo publikuotų dainų tekstų „rankraščius“ leistų kelti keletas Krėvės folklorinės veiklos faktų. Remiantis jo paties teigimu, kad „daug tautosakos, kuri vėliau Lietuvoje buvo paskelbta ir sudarė“ dainų bei kitus rinkinius (žr. Venclova 1974: 363), buvo surinkta talkininkaujant Petrapilio mokslų akademijos komandiruotam E. Volteriui, gal vertėtų praverti Rusijos mokslų akademijos Sankt Peterburgo archyvą, kur saugoma šio etnografo surinkta medžiaga – ar nepavyktų rasti rinkinio ar rinkinių iš Dzūkijos, o šiuose – bent jau dalies Krėvės skelbtų tekstų variantų. Be to, kaip aiškėja iš Krėvės ir Volterio susirašinėjimo, ir vėliau, apie 1907–1909 m. (žr. Skrodenis 1967: 136–137; Drotvinas 1968: 491–493), jaunuolis profesorius siuntęs savo užrašytas dainas, kurių turėjo „surinkęs arti šešių šimtų“ (LK 9 p. 491), tikėdamasis patarimo, o gal ir paramos jas leidžiant. Tokią užuominą randame viename 1910 m. L. Girai rašytame laiške: „Dykai rašėt ir aplink dainas. Aš šito suvis nenoriu, jokių leidėjų nereikia. Turėsiu skatiką, patsai ir išleisiu – ne, išleis kada po mano smerčiu kas. Ponas Volteris žadėjo pasistoroti, kad akad[emija] išleistų, bet mačiau, ka tik naudojasi ir patsai mano darbais ir dar duoda naudotis kitiems, – ir susiieškojau atgal“ (LK 17 p. 33). Kur ir kaip Volteris naudojosi Krėvės jam nusiųsta medžiaga?

Ar ta medžiaga pateko į archyvą? Ir dar – koks likimas tų 600 dainų: ar jos, jau turėjusios būti suredaguotos, taip ir nepublikuotos? O gal tai vis ta pati „Džūkų liaudies dainų“ medžiaga, pasak paties Krėvės, surinkta keliaujant su Volteriu „nuo Seinų ligi Valkininkų“ (Venclova 1974: 363), o vėliau, perrašyta ir tarmiškai paredaguota, siūsta profesoriumi? Atsakymus į bent jau dalį čia iškeltų ir dar nepamintėtų klausimų galbūt galėtų duoti E. Volterio fondo medžiagos (folklorinės ir epistolinės) išsamios studijos, nepaliekant nuošalyje, jei pavyktų aptikti, ir garso įrašų. Rinkdamas folklorinę medžiagą Dzūkijoje, Volteris jau naudojo fonografą, kuriuo, pasak Krėvės, įrašinėjęs pirmuosius dainų posmus (Krėvė 1935: 222), bet vėliau „tos plokštelės kažkur žuvo“ (Venclova 1974: 363). B. Sruoga *Dainavos krašto liaudies dainų* recenzijoje nurodo, kad „jos paliko Petrapily (M. Akad.), kur buvo pasiūsta dar 1909 m.“ (Sruoga 1925: 515).

Viename Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Dainyno skyriaus posėdžių, prisiminus, jog šiemet minimos 125-osios Vinco Krėvės gimimo metinės, svarstyta, ar ta proga pakartotinai neišleidus 1924 metų dainų rinkinio. Nuvėrė argumentai prieš. Šis rinkinys dar neperėjęs autentiškumo, vieno svarbiausių folkloro, kaip mokslinio publikavimo objekto, filtro. Ne taip lengva būtų per trumpą laiką kai kuriems jau iš pirmo žvilgsnio „ne visai tradiciniams“ tekstams parengti ir komentarus (kas paprastai daroma perleidžiant senuosius folkloro leidinius), t. y. susieti juos, kaip tam tikrus žanrinės sistemos vienetus, su Lietuvių liaudies dainų katalogo ir jo kartotekos medžiaga, saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Ir dar – tai būtų tik grynai tekstai, be melodijų. Be to, jau iškart po pasirodymo šis rinkinys įvardytas kaip „pamokomas pavyzdys“, koks neturėtų būti folkloro leidinys: be įvado, be jokių paaiškinimų, dainos sudėtos nesuskirstytos, be klasifikacijos (tegu klasifikacijos „visos nėra tobulos ar tikslios, tačiau vis tiktai geriau davus kad ir netobulą daiktą, negu nieko neduoti“), nėra dainų sąrašo ar turinio, net dainų numeravimas rinkinyje pertraukiamas keletą kartų ir t. t. (Sruoga 1925: 513–518). Taigi knyga parengta tarsi ir atmetinai, o tiksliau būtų sakyti – ji apskritai nerengta. Rinkinys *Dainavos krašto liaudies dainos* – viso labo *Tautoje ir žodyje* ([kn.] 1, p. 154–274; [kn.] 2, p. 263–437) paskelbtų tekstų atspaudas. Taip, nieko nekeičiant, ir atsirado krūva trūkumų, kliuvusių skaitytojams jau tada, painiavos įnešantys visiems besinaudojantiems rinkiniu ir dabar; netgi pastabos dėl tarmės atspindėjimo atsidūrė knygos viduryje (p. 178), nes pirma dedama *Tautos ir žodžio* antroje, o ne pirmoje knygoje skelbta medžiaga. *Dainavos krašto liaudies dainos* tik dar kartą patvirtina, kokie iš tiesų painūs ir šiandien jau nepaaiškinami Vinco Krėvės folklorinės veiklos vingiai: ne vieną dešimtmetį brandina mintį išleisti reprezentacinį džūkų dainų (beje, jau ir melodijų joms turėję būti nemažai užrašyta⁸) rinkinį, kuris į lietuvių folkloristikos istoriją įrašytas kaip

⁸ Iš pradžių į talką užrašyti dainoms melodijas pasitelkė Merkinėje apie 1908–1911 m. vargoninkavusį P. Adomavičių. Šiam nelabai skubant, Krėvė, norėdamas darbą paspartinti, kreipėsis pagalbos į L. Girą, kad spaudoje paminėtų (žr. *Viltis*, 1910, rugpj. 18 (31)), kas renka gaidas jo rinkiniui; taip Adomavičius esą būtų priverstas „vikriau virbėti“ (LK 17 p. 36). Vėliau, kaip teigia B. Sruoga, Krėvės surinktiems tekstams melodijas užrašinėjo kunigas Teodoras Brazys, sudaręs apie 1200–1500 melodijų rinkinį, kurį „savo laiku nupirko Tautosakos Komisija“ (Sruoga 1935: 214–215). Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomi du T. Brazio su melodijomis užrašytų dainų rinkiniai, kuriuose nesama jokių užuominų apie sąsajas su Krėvės surinktais tekstais.

„pamokomas pavyzdys“, koks neturėtų būti folkloro leidinys. Proginiam rašinyje kyla pagunda pasamprotauti, ar archyvinės medžiagos tyrimų kontekste negalėtų kristalizuotis sumanymas vis dėlto išleisti *Dainavos krašto liaudies dainas*, bet ne kaip folkloristikos istorijos faktą primenantį Krėvės parengtą rinkinį, o kaip naują papildytą leidimą – su išsamiais komentarais, kaip iliustracinė medžiaga skelbiamais E. Volterio fonde galbūt surastais dainų variantais, kurių sugretinimas galėtų atskleisti kūrybinę „užrašymo“ laboratoriją, tam tikrais atvejais gal netgi pasitelkiant ir kitų rinkėjų tose apylinkėse užrašytus tekstus. Norisi tikėti, kad darbo su archyvine medžiaga rezultatai leis papildyti mūsų folkloristikos istoriją, ir naujai „parengtos“ *Dainavos krašto liaudies dainos* pristatys, nors ir pavėluotai, XX a. pradžios dainavimo tradiciją Dzūkijoje. O tikint laimingu atsitiktinumu, leidinys galbūt ir „suskambėtų“...

Vietoj išvadų

Tarp lietuvių folkloro rinkėjų, vertintojų ir tyrinėtojų buvo ne vienas rašytojas, rinkęs, vertinęs ar tyrinėjęs žodinių liaudies paveldą, dar daugiau tokių, kuriems liaudies kūryba buvo individualios kūrybos versmė – poetikos, motyvų, siužetų... Į kultūrinę žmonių atmintį kaip folklorą eksploatavęs rašytojas ir kartu kaip folkloristas įsirašė ir Vincas Krėvė. Pasirodžius jo *Dainavos šalies senų žmonių padavimams* Juozas Tumas rašė: „Pakvipo mums senovė, amžių rūkais aptemusi, bet poezijos gaisrais nušviesta. Žiūrėk, kokį poezijos lobį, bekasinėdamas savo pilialkalnius, mums iškasė! <...> Aš tik vieno gailiuosi, kad Krėvės „Padavimuose“, kaip ir igaunių „Kalevipoeg’e“, nebegalima beišskirti, kur tikras „senų žmonių“ padavimas, o kur autorių modernistiški priedai“ (Tumas 1914: 21). Tačiau tai, kas skaitant kaip individualią kūrybą skelbtus kūrinius kėlė galbūt tik smalsumą, užminė mįslę ne vienai folkloristų kartai, kai laisvai improvizuoti kūriniai (kaip rodo tyrimai, ne visada ir liaudiškos kilmės) buvo paskelbti kaip autentiški folkloro tekstai. Lietuvių folkloristikoje vyrauja žodinės liaudies kūrybos tyrinėtojų, gvildenusių Krėvės paskelbtų jo paties užrašytų folkloro tekstų autentiškumo problemą, suformuota pozicija, kad rašytojo, lietuvių ir kitų tautų folkloro bei literatūrų žinovo laisvai suredaguotais, o kartais ir paties išgalvotais ar sukurtais kuo sekant tekstais ne visada galima remtis kaip autentiškais žodinio liaudies paveldo pavyzdžiais. Tačiau plečiantis folkloristikos aprėpiamam tyrimų laukui, galbūt dar bus grįžta prie Krėvės paskelbtos medžiagos. Kaip tyrimų, orientuotų į teksto „autorių“ bei jo individualumą, savitas objektas ar negalėtų būti ir *Dainavos krašto liaudies dainos*, atspirties tašku pasirenkant nuostatą, kad folkloras Krėvei buvęs „ne tiek etnografinio susidomėjimo objektas, kiek gyva jo, kaip ir daugelio gimtojo kaimo žmonių, egzistencijos dalis“ (Jonynas 1992a). Yra pagrindo paraginti ir literatūrologus atkreipti dėmesį į folkloristų nesisavinamus, bet paties Krėvės kaip folkloro tekstai skelbtus naratyvus, A. Zalatoriaus pastebėjimu, beje, turinčius panašumų su noveletėmis (Zalatorius 2003: 316), ieškant jų sąsajų su kitų tautų literatūromis.

LITERATŪRA

- Baldauskas Juozas 1935. Mokslas ir autoreklama, *Mūsų tautosaka*, [t.] 10, p. 191–197; spausdinama: Juozas Baldžius. *Rinktiniai raštai: Etnologijos ir tautosakos baruose*, Vilnius, 2005, p. 408–411.
- Balys Jonas 1934. Aitvaras, *Gimtasai kraštas*, Nr. 3–4, p. 141–146.
- Balys Jonas 1935. A Short Review of the Collection of Lithuanian Folk-Lore, *Tautosakos darbai*, [t.] 1, p. 1–26.
- Balys Jonas 1936. Dzūkų tautosakos falsifikacijos, *Vairas*, Nr. 9, p. 23–42.
- Drotvinas Vincentas 1968. Iš V. Krėvės susirašinėjimo su E. Volteriu, kn.: *Literatūra ir kalba*, t. 9, Vilnius, p. 491–493.
- Gira Liudas 1926. Vinco Krėvės dzūkiškumo genezis, *Pradai ir žygiai*, Nr. 8, p. 204–209.
- Grigas Kazys 2000. Nuo pirmųjų raštų iki sisteminio leidinio, kn.: *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, t. 1, Vilnius, p. 25–42.
- Jonynas Ambraziejus 1992a. Nuo Subartonių iki Filadelfijos, *Tiesa*, geg. 8.
- Jonynas Ambraziejus 1992b. Ar karaliavo Dainavoje Šarūnas, *Tiesa*, liepos 22.
- Kerbelytė Bronislava 1965. *Lietuvių liaudies padavimai*: Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, mašinraštis saugomas Vilniaus universitete.
- Kerbelytė Bronislava 1970. *Lietuvių liaudies padavimai*, Vilnius.
- Kernius J. 1936. Vincas Krėvė – tautosakininkas, *Kultūra*, Nr. 12, p. 740–746; spausdinama: Juozas Baldžius. *Rinktiniai raštai: Etnologijos ir tautosakos baruose*, Vilnius, 2005, p. 394–398.
- Krėvė Mickevičius V. 1931. Aitvaras dzūkų legendose, *Mūsų tautosaka*, [t.] 3, p. 3–10.
- Krėvė V. 1934. *Dzūkų poringės*, Kaunas.
- Krėvė-Mickevičius V. 1935. „Falsifikacija“ ir faktai, *Mūsų tautosaka*, [t.] 10, p. 217–228.
- Kossu-Aleksandravičius Jonas 1936. Ko stinga mūsų ginčui, *Literatūros naujienos*, Nr. 14–15, p. 1–2.
- Krištopaitė Danutė 1965. *Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos*, Vilnius.
- Lemeškin Ilja 2000. Pasikoro motyvas N. Leskovo apysakoje „Užburtas klajūnas“ ir V. Krėvės padavime iš rinkinio „Aitvaras dzūkų legendose“, *Tautosakos darbai*, [t.] 12 (19), p. 196–204.
- Mansikka V. J. 1929. Litauische Zaubersprüche, *Folklore Fellows Communications*, No. 87.
- Skrodenis Stasys 1967. Žvilgsnis į Krėvę – tautosakininką, *Pergalė*, Nr. 10, p. 135–143.
- Sruoga Balys 1925. Dainavos krašto liaudies dainos, *Tauta ir žodis*, [kn.] 3, p. 513–562; spausdinama: Balys Sruoga. *Raštai*, t. 9¹, Vilnius, 2003, p. 242–309.
- Sruoga Balys 1935. Mūsų tautosaka ir gyvenimas, *Mūsų tautosaka*, [t.] 10, p. 198–216; spausdinama: Balys Sruoga. *Raštai*, t. 9¹, Vilnius, 2003, p. 414–436.
- Stundžienė Bronė 2003. Merkinės dainų istorija: vizija ir tikrovė, *Tautosakos darbai*, [t.] 19 (26), p. 13–32.
- Subačius Rokas 2005. *Dramatiškos biografijos*, Vilnius.
- Tumas J. 1914. Mūsų raštai: Vincas Krėvė. „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“, Vilnius, 1912–13, *Vairas*, Nr. 1, p. 19–22.
- Venclova Antanas 1974. Kaip buvo parašyta populiariausia mūsų knyga: V. Krėvė pasakoja apie „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“, kn.: Antanas Venclova. *Literatūra ir liaudis*, Vilnius, p. 361–368.
- Vėlius Norbertas 1974. V. Krėvės „aitvaras“ ir jo tautosakinė tradicija, *Liaudies kūryba*, [kn.] 2, p. 103–117).
- Zalatorius Albertas 2003. *Vincas Krėvė: Nebaigta monografija*, Vilnius.

SUTRUMPINIMAI

- LK – *Literatūra ir kalba*, t. 9, Vilnius, 1968, t. 17, Vilnius, 1981.
- LLTI BR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštnas
- TŽ – *Tauta ir žodis*, [kn.] 1–7, Kaunas, 1923–1931.
- MT – *Mūsų tautosaka*, [t.] 1–10, Kaunas, 1930–1935.

HAVE ALL THE RIDDLES OF THE FOLKLORIC ACTIVITIES OF VINCAS KRĖVĖ ALREADY BEEN SOLVED?

VILMA DAUGIRDAITĖ

Summary

The 125th anniversary of Vincas Krėvė (1882–1954) presents a suitable occasion for reconsideration of the role that his controversial folkloric activities play in the Lithuanian folkloristics, starting with the folklore that he recorded. Krėvė launched collection of folklore already as a student of Kiev University, in the course of two summers (1905–1906) assisting the ethnographer Eduard Volter. It is very probable that he continued this work for several summers afterwards, during his vacations. The available data allows us asserting that the first stage of his folkloric work, comprising the collection of folklore, approached its end along with completion of his studies at the university. Afterwards Krėvė was particularly notable as a writer actively exploiting folklore. When the wave of folklore sustaining his individual creativity subsided, Krėvė turned to the folkloristic activities again. In the 1920s and 1930s he started organizing the collection and publication of the national verbal heritage, publishing in the periodicals that he edited a considerable amount of the materials that he had himself recorded and later published as separate collections. Yet in his folklore publications, the writer overshadowed the researcher. Today the Lithuanian folklore studies are predominated by the one-way opinion maintaining that the loosely improvised folklore texts published by Krėvė are not always to be relied upon as authentic samples of the verbal folklore heritage. Nevertheless, along with the widening field of the folklore research, texts published by Krėvė are also likely to be reconsidered. Moreover, the researchers of literature should also be encouraged to pay attention to the narratives published as pieces of folklore by Krėvė himself, but failed to own by the folklorists. Possible connections of these texts with the other peoples' literatures should be sought.

Gauta 2007-10-02

Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą tarpinstitucinę mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Dzūkija“ (2007–2008).